

Háberman Zoltán: Az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem

Az 1877-ben alapított Rabbiképző Intézettől a Zsidó Egyetem Szociális Munkás képzéséig

Egy egyetemi képzés missziója nem lehet más, minthogy jobba tegyük az életünket, igazságosabb, boldogabb, kiszámíthatóbb világban éljünk. Csökkentse a körülöttünk lévő káoszt és emberi szenvedést

Absztrakt

Az 1877-ben alapított Országos Rabbiképző Intézet a modern tudományosság és a zsidó vallási hagyományok összekapcsolását tűzte ki célul. Az Intézmény aranykora és tudományos világhíre után azonban a Holokauszt kegyetlen rombolása következett. Ezután a kommunista diktatúra negyven éve tette még nehezebbé a zsidó közösség életét. Az üldözések ellenére, a zsidó Holokauszt túlélők, a második, harmadik generációval együtt, a 90-es évektől a hagyományokat gyorsan feltámasztotta és a zsidó közösség újból aktív, szervezett közösséggé vált. Ennek egyik jele, hogy a Rabbiképzőből egyetem lett, az Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem. Ennek a folyamatnak a része, hogy 1995-ben elindult a szociális munkások képzése is. A tanulmány a Budapesten 150 éve folyamatosan működő intézmény történeti vázlatát. Hogyan és miért jött létre? Hogyan keresi ma is a helyét és milyen válaszokat ad a szociális problémákra ma? A szociális munkás képzés szakmai értékeit, elveit tekinti át valamint a speciális, az Egyetem zsidóságot érintő sajátosságait próbálja érzékeltetni.

Kulcsszavak: zsidó egyetem, rabbiképző, szociális munkás képzés, holokauszt, antidiszkrimináció

Abstract

The Jewish Theological Seminary, founded in 1877, aimed to combine modern scholarship with Jewish religious traditions. However, the golden age of the Institution and its world fame followed the cruel destruction of the Holocaust. Then, for forty years, the communist dictatorship made life difficult in the Jewish community. Despite the persecutions, the Jewish Holocaust survivors, along with the second and third generations, quickly revived the traditions from the 1990s and the Jewish community became an active, organized community again. One sign of this is that the Rabbinical Seminary has become a university, the Jewish Theological Seminary – University of Jewish Studies. Part of this process is that training for social workers began in 1995. The study is a historical outline of the institution that has been operating continuously in Budapest for 150 years. How and why was it created? How do they find their place and what answers do they give to social problems today? It reviews the professional values and principles of social worker training and tries to reflect the special Jewish features of the University.

Keywords: Jewish University, rabbinical training, social worker training, Holocaust, anti-discrimination

Európában, a 19. században indult Wissenschaft des Judentums mozgalomnak, amely a modern tudományosság és a zsidó vallási hagyományok ötvözését jelentette, az egyik legjelesebb világhírű intézménye volt az 1877-ben alapított budapesti Rabbiképző. Az Intézmény aranykora és tudományos világhíre után azonban a Holokauszt kegyetlen rombolása következett. Ezután a kommunista diktatúra¹ negyven éve tette még nehezebbé a zsidó közösség életét. A rendszerváltáskor (1989-90) egy többszörösen is kegyetlenül, fizikai létében is üldözött, identitását titkolni, asszimilálódni kényszerült közösséget találunk, amelynek azonban még mindig központi szerepelője a Rabbiképző volt. Az üldözések ellenére, a zsidó Holokauszt túlélők, a második, harmadik generációval együtt, a 90-es évektől a hagyományokat gyorsan feltámasztotta és a zsidó közösség újból aktív, hamvaiban feltámadt, szervezett közösséggé vált. Ennek egyik jele, hogy a Rabbiképzőből Egyetem lett különböző szakokkal. Tudományos, társadalmi kérdések, a zsidó és a tágabb társadalom szellemi központjává vált az immár Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem. Ennek a folyamatnak a része, hogy 1995-ben indult a Zsidó Egyetemen a szociális munkások képzése. Ez a társadalmi igazságossággal foglalkozó, emberi jogi szakma részévé vált a Zsidó Egyetemnek, hiszen a legalapvetőbb zsidó értékeket képviseli. A társadalometikai kérdések műhelye, a szociális munka szak is jelzi a Rabbiképző értékvilágát. A Budapesten 150 éve folyamatosan működő mai nevén Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem történetét szeretném bemutatni vázlatosan. Hogyan és miért jött létre? Hogyan keresi ma is a helyét és milyen válaszokat ad a szociális problémákra ma? A Rabbiszeminárium története az új utakat kereső, változni képes, ugyanakkor mindig a hagyomány és az ősi tradíciót megtartó zsidó közösség története. A történelem hatalmas viharai ellenére, hogyan tudott fennmaradni egy közösség, egy a magyarországi zsidó közösségbe beágyazott felsőoktatási intézmény? Erre keresek válaszokat a Zsidó Egyetem történetén keresztül. A 150 év alatt hosszabban csak egy évig szünetelt az oktatás: 1944-ben. Az iskola történetét egy vázlatos történeti kontextusba próbáltam beágyazni. A Holokauszt előtti időket a Magyar Zsidó Szemle folyóiraton keresztül mutatom be, mely a Rabbiképző tanárainak lapja volt. A Szociális munkás szak mai értékalapú bemutatása természetesen szintén egy áttekintés, inkább a szakmai értékeket, elveket és a speciális, az Egyetem zsidóságot érintő sajátosságait próbálja érzékeltetni.

Az Egyetem születésének kora

1877. november 15-én maga Ferenc József² császár is ellátogatott a Rabbiképzőbe. Miért volt ilyen jelentőségteljes ez az intézmény, hogy maga a legendás császár, Európa történetének jelentős és egyik leghosszabb ideig uralkodó monarchája is tiszteletét tette egy zsidó intézményben?

A XIX. században a zsidóság jogegyenlőségét és modernizációját tekintve teljesen a nyugat-európai mutatókkal megegyező folyamatok játszódtak le Magyarországon. Az emancipáció útján 1867-től egy reményteli időszak köszönt be a zsidóság életébe Európa nyugati részén és

---

¹ Az 1948-1989-ig terjedő időszakot többféle fogalommal szokás leírni (állam-szocializmus, létező szocializmus, szocializmus, rákosi-kádár rendszer stb.). Én, némileg rendhagyó módon az angolszász irodalomból átvett kommunista diktatúrának nevezem.

² I. Ferenc József (Bécs, 1830 – Bécs, 1916)

Magyarországon is. A szimbolikus társadalmi szerződés³ (Vörös, 2002–2003) a magyar nemesi elit és a zsidók között, a közös érdekek miatt léphetett életbe. A zsidóság nagy vehemenciával szeretne magyarosodni, meghálálva a vágyott egyre bővülő jogokat és társadalmi elismerést, befogadást. A nemesi elit egy meghatározó, művelt része pedig a nyugat-európai trendekhez igazodva, nagyvonalúan saját privilégiumait is hajlandó felszámolni. A magyar rendi társadalom ezen része befogadást ajánl a zsidóságnak, amennyiben leszámolnak önnön zsidóságukkal, és magyarokká válnak. A magukat magyarnak vallók számarányának növelése a nemzetállami keretek kialakításánál szinte létkérdéssé vált a magyar arisztokrácia számára. Mai felfogásunk szerint kissé visszatetsző lehet a zsidó hagyományok felszámolását igénylő akarat, ugyanakkor a korszakban ez teljesen elfogadott volt. A multikulturalizmus elve egyáltalán nem létezett. Utólag látjuk csak, hogy ez a jelképes szerződés, habár nagy reményeket fűztek hozzá mindkét részről, azonban sajnos katasztrofális, szörnyű véget ért. Ma már tudjuk, hogy 1920-ra a szerződést felmondja a trianoni⁴ és egyéb sebeitől vérző, nem zsidó származású magyar társadalom. Elkezdődik a zsidók kizárása a magyarságból, majd jogfosztásuk és végül a teljes fizikai megsemmisítésük is, a Holokauszt. De most inkább fókuszáljunk arra, hogy mi történik a boldog remények korszakában, hogyan próbál a zsidóság a magyar nemzeti eszme, a magyar liberalizmus törekvéseibe bekapcsolódni. Jól mutatja ezt a törekvést például a Magyar Zsidó Szemle folyóirat. (Kiss, 2016) Ezt a lapot szerkeszti és ebbe a lapba publikál a korabeli Rabbiképző tanári kara is. 1884-ben indult és 1948-ig 65 évfolyam jelenik meg. Az újságon keresztül megmutatkozik az Intézmény szellemisége, ideológiája. Valamint kirajzolódik az a közösség, amely szolgálatában a Rabbiképző működött. Már a névválasztás is árulkodó, jól kifejezi a lap küldetését, a magyar és zsidó kettős kötődést. Jól látható ebben a szellemi termékben egyrészt a zsidó tudományos megközelítés, másrészt a magyar és a zsidó társadalmi egybeolvadás igénye, bizonyítási kényszere. Úgy gondolom, hogy a cikkek hatalmas tudású szerzői teljesen őszinték és bizakodók voltak abban, hogy megteremthetik a modern tudományos megközelítésű judaizmus és a magyar nyelv és kultúra magas szintű ötvözetét. (Kiss, 2018) A tudományosság univerzalizmusa mindenhol a partikuláris nacionalizmusok szolgálatába állt. Gondoljunk csak a történelemtudomány pozitivistá módzsereivel, hogyan szolgált a nemzeti identitáskeresést Európában. A Wissenschaft des Judenthums⁵ elve fogja szolgáltani, - vallották a kor zsidó tudósai és progresszív rabbijai –, a magyar nacionalizmust, cserébe adva a zsidóságnak a méltányos bánásmódot, és a recepciót. Természetesen a zsidók évszázadokra visszamenőleg és generációk láncolatában ismerték és megélték a középkori pogromok és kiűzetések tragikus történelmi tapasztalatait. A nemzeti jogállamiság lehetősége, vagyis, hogy egy nemzetállam jogokkal rendelkező állampolgáraként, mint zsidó élhetett valaki, ez egy soha nem tapasztalt lehetőséget adott az üldözött, pária sorban élő zsidóknak. (Komoróczy, 2012) A Magyar Zsidó Szemlében majdnem minden szövegből az etikus élet és a mélyen vallásos érzületek a legfontosabb sarokpontok,

---

³ A társadalmi szerződés koncepció, habár sokan kritizálták, mégis egy jól használható szociológiai absztrakció

⁴ A trianoni békeszerződés (kényszerszerződés). Az első világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződések rendszerének részeként a háborúban vesztes Magyarország új határait jelöli ki. Magyarország területe egyharmadára csökkent.

⁵ Leopold Zunz (1794-1886) legendás német rabbi nyomán alakult ki a Wissenschaft des Judenthums mozgalom, mely a zsidóság hagyományos bölcséleti irodalmát, szent iratait, tradicionális szemléletét a modernitás tudományos megközelítéséből kezdte vizsgálni.

valamint az oktatás, a „tanügy” fontossága, a lojalitás a magyarsághoz. A tudományos szemlélettel és egy tiszta morális és mélyen vallásos eszmével akarták szolgálni a befogadó magyar nemzetet. Ez meg is felelt a kongresszusi (később neológ)⁶ irányzat alapvetéseivel és ez lett a Rabbiképző ars poeticája is. A lapban publikálók deklarált célja is az volt, hogy a zsidó közösségeknek ebben a feladatban fórumot teremtsen, példát mutasson a hazafias zsidó közösségeknek, hitében megerősítse, szellemi tudományos munícióval ellássa azokat. Nem volt könnyű ebben a présben küzdeni, egyrészt a bezárkózó ortodoxia vádló ellenségeskedése, másrészt a magyar keresztény társadalom tradicionális idegengyűlölete szorította a progresszív zsidóságot. (Flaskár-Nagy, 2019): Ráadásul, az utóbb említetteken kívül, arra is választ próbáltak keresni a kongresszusi irányzat tudósai, hogy mivel lehetne megakadályozni azt, hogy a zsidó emberek jelentős része valóban fokozatosan elhagyta zsidó tradícióit. Az urbanizált közegben élő zsidók szekularizációja megállíthatatlan folyamat lett. A zsidó közösség szigorú szabályainak kereteiből való kilépés és egy szekularizált, felekezeti-mentes közegben való élet lehetősége sok zsidót vonzott. Lehetőséget kaptak, hogy a gyűlölt, lenézett vagy legjobban esetben is távolságtartással kezelt státuszuk helyett, beolvadva a magyar nemzeti törekvésekbe és a magyar nacionalista eszmét elfogadva megszabaduljanak stigmáiktól. Hogy ez mennyire sikerült és mennyire volt megvalósítható vágy ez egy másik kérdés. Utólag tudjuk, hogy ez a vágy egy illúzió volt. A Magyar Zsidó Szemléből kiindulva, az egyik legfontosabb válasza a korban az oktatásra fektetett hangsúly volt. Hitték és oktatták, hogy amennyiben a magyarsághoz hűek, de a judaizmus értékeit is megtartják, etikus, mélyen vallásos, de kristálytisza logikával fellépő tudományos elveket képviselnek, akkor ez vonzó lehet minden irányban. Megpróbálták az ortodox kötelékekből már megszabaduló, de a zsidóságot még teljesen elhagyni nem kívánó embereknek igényes szellemi táplálékot biztosítani. Ezzel megakadályozni a zsidóság elhagyását.

1884-ben már Magyarországon is elindul – túlzás nélkül állítható –, a kor világszínvonalának élén járó periodikája a *Magyar-Zsidó Szemle*. A Magyar-Zsidó Szemlét követi a Londonban 1889-ben megjelenő *The Jewish Quarterly Review*, mely szintén a Wissenschaft des Judenthums mozgalomból nőtt ki és a legrégebbi angol nyelvű zsidó modern tudományos folyóirat. Az angol periodikában is természetesen állandó szerzők voltak a Rabbiképző tanárai. Ez volt a Rabbiképző aranykora.

A Holokauszt

A Holokauszt nem csak a zsidókra és ezen belül a magyarországi zsidóságra mért hatalmas csapást, hanem az egész európai civilizációra. (Gyáni Gábor, 2010) Így a zsidó közösséget és intézményrendszerét, a Rabbiképzőt is évtizedekre, generációkra tette tönkre. Az a tanintézet, ahol csak pozitív értékek, a világ jobbítását célzó gondolkodás folyt, ahol a tudománnyal és szent iratokkal foglalkoztak 1944-ben a gyilkos gépezet egyik deportáló állomásává vált. Adolf Eichmann maga is ellátogatott az Intézménybe és a könyvtár kincseit szerette volna megkaparintani, Németországba szerette volna vinni azokat. Ez csodával határos módon végül

---

⁶ A neológia a zsidó újító mozgalmaknak speciálisan magyar ága. Történelmi kialakulása az Osztrák–Magyar Monarchiában születő reformista irányzathoz kötődik. A magyarországi neológiát – azaz a zsidó vallás megújult formáját – a teljes körű emancipáció vágya keltette életre. Az ősi hagyományok szigorú megtartása mellett nyitottságot mutat a modern kori életvitelre

is nem sikerült. Magyarország 1944. március 19-én végrehajtott német megszállását követően az Országos Rabbiképző Intézet épületét lefoglalták és „kisegítő toloncházza” alakították. Az Intézet 1877-ben alapított könyvtárából Adolf Eichmann utasítására több ezer kötetet külföldre szállítottak. Eichmann bizonyára előzetes tájékozódás után vetett szemet az Intézet könyvtárára, amelyet már a századelőn a vele csaknem egyidős, ma ugyancsak működő párizsi Bibliothèque d'Alliance Israélite Universelle és az amszterdami Biblioteca Rosenthaliana mellett szakértők Európa három legjelentősebb hebraika-judaika gyűjteményei egyikének tekintettek. A végcél a Frankfurt am Main-i Zsidókutató Intézet lett volna, de csak Prágáig jutott el a zsákmány, ahol a háború után a zsidó hitközség anyagának rendezésekor bukkantak rá. Később visszakerült a Rabbiképző könyvtárába.

Új korszak: a kommunista diktatúrától a szociálismunkás-képzésig

1945. március 22.-én csodálatos módon feltámad az Intézmény és újra megnyitja kapuit, több mint harminc hallgatóval. Scheiber Sándor⁷, aki akkor fiatal professzor, lesz az intézet szellemi vezetője, majd 1950-től a rektora. A kommunista diktatúrára jellemző ateista vallásellenes környezetében kell vallási oktatást szerveznie. Scheiber ebben az atmoszférában képes arra, hogy a Rabbiképzőt nem csak rabbikat kibocsátó intézményként tartja fenn, de a péntek esti zsinagógai összejöveleket, vendéglátást olyan kifinomult intelligenciával végzi, hogy bevonzza a budapesti zsidó idős és fiatal értelmiségnek azt a részét, mely a zsidó kultúrára szomjazik. (Schweitzer, 1991) A diktatúra évei alatt még több zsidó hagyta el hagyományait, a vegyes házasságok és vallásellenesség miatt sokan asszimilálódtak. Néhányan rejtőzködő életet éltek, de csak néhány ezer ember járt zsinagógába. A holokauszt után az első évtizedekben még élt az a generáció, akik otthonról hozták a zsidó hagyományokat. Annak ellenére, hogy sokan nem gyakorolták a zsidó hagyomány előírásait, ünnepeit, még ismerték azokat, de már nem adták át gyerekeiknek, unokáiknak. (Karády Viktor, 2001) Hiába voltak meg a zsidó közösségben a hagyományos zsidó szociális intézményrendszer maradványai és emlékei, mégsem volt képes ezt működtetni saját erőből. Magyarországon nem csak a Holokauszt kegyetlen tömegmészárlása tette tönkre a közösséget fizikailag és lelkileg. A kommunista diktatúra rendszere még jobban felmorzsolta a megmaradt, túlélő zsidókat és leszármazottaikat. Az 1956-os népfelkelést követően újabb nagyobb létszámú zsidó hagyta el Magyarországot. A zsidó identitás teljes elhagyását, tagadását vagy titkolását jutalmazta és várta el a rendszer, ugyanakkor a megmaradt apró zsidó identitásukat felvállaló vallásos csoportokat jelentéktelen számuk okán nem üldözte. Sőt, mivel veszélytelennek bizonyultak, néhány példa statuálásán kívül engedélyezték, sőt az elnyomó diktatúra a relatív nyugalom okán, úgymond nagylelkűségét és kirakat toleranciájukat is bizonyítani próbálták. Így maradhatott fent az Országos Rabbiképző Intézet Scheiber Sándor Rabbii professzor vezetésével, és néhány zsinagógai vagy egyéb zsidó valláshoz köthető, igaz, a besúgó hálózat által megfigyelt intézmény, temető, néhány zsinagóga, a zsidó gimnázium kis létszámú hallgatója vagy a

---

⁷ Scheiber Sándor (Bp., 1913 – Bp., 1985.): nyelvész, irodalomtörténész, a nyelvtudományok doktora. Mindkét szülői ágon rabbik leszármazottja. 1938-ban avatták rabbivá. 1938-1940 között Oxford, Cambridge, London könyvtáraiban – egyéb kutatások mellett – középkori héber kéziratokat tanulmányozott. 1945-től újrászervezte, 1950-től igazgatta a pesti Rabbiképző Intézetet. Bár külföldről sok meghívást kapott (pl. a Jeruzsálemi Héber Egyetem könyvtár igazgatói tisztére), e hivatalban maradt haláláig.

cenzúrázott zsidó újság az Új Élet. A zsidóságukat elhagyók, vagy azt titkolók azonban lehetőséget kaptak a társadalmi mobilitásra, hogy felfelé haladjanak a társadalmi ranglétrán, főleg, ha a kommunista párt és a marxizmus hívei lettek. Ez nem esett nehezebbre sok zsidónak Magyarországon, hiszen már a Holokauszt előtt is sokan elindultak az asszimiláció útján és baloldali érzelműekké váltak. A nyolcvanas kilencvenes évekre a fiatal másod, harmad generációs túlélők nagy része elszakadt hagyományaitól.

Szociális kérdések

Mivel a szociális munkás képzés Magyarországon 1990 előtt tulajdonképpen nem létezett, ez jellemzője volt nem csak a zsidó közösségnek, de az egész társadalomra nézve is. Magyarországon a kommunista diktatúra idején (1948-1989) a kommunista egypárti elit azt próbálta hamisan kommunikálni, hogy a szociális problémákra, szükségletekre (lakhatás, oktatás, egészségügy, foglalkoztatás stb.) a szocialista rendszer kielégítő válaszokat tud adni. Továbbmenve ezen a logikán, a valósággal szemben tagadták még a szegénység létezését is Magyarországon. A rendszerváltás után, amikor megszűnt az ideológiai motivációból táplálkozó propaganda, általános társadalmi jelenség lett a szegénység beismerése és valós megoldások keresése. Az egyik megoldás lett a szociális szakemberek képzése, valós társadalompolitika kialakítása.

1995-ben indult a Zsidó Egyetemen a szociális munkások képzése. A zsidó közösség és az egyetem kapcsolatát vizsgálva jelzés értékű, hogy már a szak indulásánál tulajdonképpen a közösség igénye fogalmazódott meg először. A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége (Mazsihisz)⁸ fogalmazta meg az egyetem felé, hogy szükség van egy ilyen irányú képzésre. Azt látták ugyanis a közösség tagjai, hogy egyrészt vannak szociális problémák, másrészt viszont, hogy sokan dolgoznak ilyen területen specifikus szociális irányú képesítés nélkül. Például az idősek otthonaiban vagy a Hitközség szociális osztályán. Ez a helyzet a magyar társadalom számára egy eddig nem ismert, letagadott jelenség volt, amivel egy időben egy új szakma is bevezetésre került a rendszerváltás utáni Magyarországon. A mai napig a „szociális” speciális kelet-európai kontextusától nem tud megszabadulni a szakma, mivel az állampárti diktatúra „szocialista” jelentéstartalmával asszociálható. Tehát hasonló folyamatok játszódtak le a magyar társadalomban és a zsidó közösségben egyaránt. Ez természetes, hiszen általában a zsidó közösségek a többségi társadalom hatása alól nem tudják kivonni magukat. Néhány különbség, eltérő folyamatok azonban megfigyelhetők. A zsidó közösség számára, mely történelmileg, hagyományosan több ezer éve fenntartott szociális intézményeket, nem volt teljesen új, ismeretlen dolog egy szociális képzés beindítása és válaszok keresése a szociális problémákra. A hagyományos zsidó intézményrendszer mindig is fenntartott a lehetőségeihez mért szociális ellátórendszert. A Holokauszt előtti időkben például, amikor a zsidó közösség számarányában és anyagi javaiban is jelentős volt, ehhez mérten szociális tevékenységei is szerteágazók voltak, valamint komoly anyagi alapokkal rendelkeztek.

---

⁸ Zsidó Egyház, a zsidóságot képviselő vallási szervezet, federáció

A rendszerváltás után tehát, igaz, hogy a zsidó közösség egy számában és eszközeiben megtépzott közösség volt, mégis tudott honnan erőt meríteni és a hagyományait feléleszteni igyekezett. Ugyan ez némileg igaz volt a többségi magyar társadalomra is. A különböző egyházak felújították karitatív tevékenységeiket. Ugyanakkor az alulról jövő civil szerveződés és az önkéntesség nagyon lassan indult be. A legtöbb civil szervezet, alapítvány, egyesület a rendszerváltást követő két évtizedben főleg államilag támogatott nonprofit szervezetek voltak, ami egy paradox, furcsa, ellentmondásos helyzetet árul el. Némileg így történt ez a zsidó közösségben is, de itt az állam egyházi finanszírozása mellett például a Claims Conference⁹ támogatta az idős Holokauszt túlélőket, ami az American Jewish Joint Distribution Committee (Joint) nevű szervezeten keresztül történt meg. A Joint az 1950-es évekig Magyarországon hatalmas erőforrásokkal segítette a Holokauszt utáni zsidóság helyzetét, amíg politikai okokból betiltották tevékenységét. Ennek a támogatásnak volt köszönhető - többek között -, hogy relatíve elég magas létszámban maradtak holokauszt-túlélők Magyarországon, főleg Budapesten. A rendszerváltás után, amint lehetősége nyílt a Jointnak, visszatért és 1991-ben megalapította saját magyarországi alapítványát a Magyarországi Zsidó Szociális Segély Alapítványt (Mazs). A rendszerváltás után a legjelentősebb meghatározó és aktív alulról építkező szervezet a zsidó kulturális egyesület volt (MAZSIKE). Jól mutatja, hogy a magyarországi zsidók többsége nem vallásos zsidóként, hanem inkább valamilyen kulturális emlékezetközösségként határozza meg önmagát. Később a pluralista és különböző érdekek, értékek, személyes ambíciók mentén szétfűszerezték a zsidó civil mozgalmak. Az utóbbi évek jelensége, hogy újból erősödnek a független civil zsidó szervezetek, szerveződések. A zsidó közösségi intézményrendszer jelentős részét azonban az állam és külföldi források tartják életben.

A rendszerváltás után egy többszörösen is kegyetlenül, fizikai létében is üldözött, identitását titkolni, asszimilálódni kényszerült közösséget találunk. Nem csoda, hogy nehezen indultak be azok a – szabad társadalomban megszokott – alulról jövő kezdeményezések, civil, „citoyen”, polgári értékeket képviselő viselkedések. Ennek ellenére, a zsidó Holokauszt túlélők, a második, harmadik generációval együtt a hagyományokat gyorsan feltámasztotta és a zsidó közösség újból aktív, hamvaiban feltámadt, szervezett közösséggé vált a 90-es évekre. Még nem volt olyan polgári réteg mely fent tudott volna tartani egy bonyolult intézményrendszert, hiszen a liberális kapitalizmus még nem fejlődött ki, nem teremtődtek meg ennek a feltételei. Ugyanakkor állami és külföldi finanszírozással megindult a zsidó közösség önszerveződése, az előbbiekből következő nehézségeivel együtt. A Rabbiképző vezetője Schweitzer József rabbi (1922–2015) a rendszerváltáskor, aki átvezeti az Intézményt a diktatúrából a liberális demokráciába. 1981-től 1997-ig töltötte be az igazgatói posztot. A Rabbiképzőből, aki egyetemet hozott létre, az Prof Schöner Alfréd Rabbi volt. Schöner Alfréd (1948-) a Rabbiképző végzettje és Scheiber Sándor tanítványa a hetvenes évektől több zsinagóga rabbijaként teljesít szolgálatot vidéken és Budapesten. 1991-től Izraelben tanít, többek között a Haifai Egyetemen, de visszatér Magyarországra, hogy megszervezze azt a Rabbiképzőt, ami választ adhat az új idők kihívásaira. Neológ értékrendszerhez ragaszkodva 1996-tól szervezi az Egyetem tudományos és közösségi életét, 2002-től Rektor. Az Országos Rabbiképző Intézetből Zsidó Egyetemet hoz létre, ahol BA-tól a Doktori Iskoláig az állam által akkreditált több szakon

---

⁹ The Conference on Jewish Material Claims Against Germany, a Holokauszt kárpótlásainak összegyűjtésére és szétosztására alakult szervezet

folytathatók a tanulmányok (Judaisztika BA, Kultúratörténet MA). Schönér Alfréd Rabbi tudományszervező szemléletében mindig fontosságot tulajdonított annak, hogy megerősítse a szociális munkás szakot. A zsidó hagyományokhoz ragaszkodó rabbi a társadalmi igazságosság és az egymásért felelősséget vállaló zsidó közösségi szemléletet látta a szociális munkában.

A szociális munkás szak

A Szak oktatói olyan aktív szakmapolitikai szereplők lettek, akik formálják a közéletet és a szakma értékeit, befolyásolják a társadalom szociálpolitikai gondolkodását. Részt vesznek a társadalmi kérdések nyilvános diskurzusaiban, elemzéseiket a megfelelő kommunikációs csatornákon eljuttatják, mind a szakmai, mind pedig a széles értelemben vett közvéleményhez. A Szakon olyan tanárok tanítanak, akik könyvek és tudományos cikkek megjelenésével, konferencia-kötetekkel próbálják a tudomány figyelmét felhívni a Holokauszt-trauma és egyéb társadalmi kérdésekre, problémákra. Rendszeres résztvevői és szervezői az ELTE Társadalomtudományi Kar és más hittudományi egyetemek, szervezetek szociális témájú konferenciáinak is. A Szak tanárai és hallgatói nem csak passzív résztvevői, de szervezői, előadói, munkacsoport-vezetői és résztvevői pl. a minden évben megrendezett Szociális Munka Napja konferenciának, mely felöleli az egész szociális szakmát. Ehhez hasonlóan a Szociális Munka Világnapjához kötődő szakmai események, konferenciák megszervezése és a Szak jelenléte is messze túlmutat a méretén. Egyenrangú partnere a jóval nagyobb egyetemeknek. A tudományos közélet aktív formálói, miközben bevonják a hallgatókat is a szervezésbe, így a fiatal szakemberek lehetőséget kaphatnak a megjelenésre, tanulhatnak a tapasztaltabb kollégáktól, részt vehetnek a napjainkban zajló szakmapolitikai események alakításában. A Szak oktatói a zsidó közösség szociális ellátásokat nyújtó intézményrendszerében működő kerekasztal-megbeszélések és a szakmai egyeztető fórumok állandó résztvevői. Az oktatók különböző tudományos szakmai műhelyek aktív képviselői, mint a KÚT rendelő és Alapítvány, ami az országban az első holokauszt túlélőkre specializálódott pszichoterápiás csoportos és egyéni terápiát honosított meg. Ma már a második és harmadik generációs traumák szakértőinek is a műhelye. Olyan elismert alapítványok kuratóriumi tagjai, mint a Haver, amely fiatal önkéntesekből álló közhasznú informális oktatási alapítvány, ahol az önkéntesek és a kuratóriumi tagok között is képviselteti magát az Egyetem. Ezekben az alapítványokban folyó műhelymunka és kutatások, pályázatok kiírói, résztvevői. A zsidó közösség legnagyobb alapítványa a Mazs¹⁰ Alapítvány, melyet a Jewish Joint Distribution Committee hozott létre 1991-ben, az Egyetem hallgatói gyakorlataikat végzik itt, a munkatársak – melyek közül rengeteg a Zsidó Egyetem végzettje-, állandó tereptanárai a Szaknak. Tehát a zsidó közösség terepen végzett szociális tevékenysége és az Egyetem között folyamatos kapcsolat, hatás van.

A felvenni tervezett és a ténylegesen felvett, tanulmányaikat megkezdett hallgatók száma az évek során kiegyensúlyozott képet mutat, ez átlagban évfolyamonkénti 15 hallgató körüli, amelyet minden gond nélkül az intézményi kapacitás el tud látni, megfelelő méretű és számú tanterem és az infrastruktúra is rendelkezésre áll. Az utóbbi években tovább nőtt a felvett

---

¹⁰ Magyarországi Zsidó Szociális Segély Alapítvány, nagyrészt Holokauszt túlélők gondozását végzi, de gyermekjóléti programja is jelentős. www.mazs.hu

hallgatók száma. Közöttük jelentős a roma hallgatók aránya. A jelentkező hallgatók vallását, hitét, származását teljesen privát adatnak tekinti az Egyetem. Semmilyen közösséghez tartozás vagy származás, hit nem feltétele a Szociális Munkás Szakon való tanulásnak és diplomaszerezésnek. Ugyanakkor informális, privát beszélgetésekből tudni lehet, hogy sok nem zsidó, cigány és LMBT+ közösséghez tartozó emberek is járnak az egyetemre, akik biztonságban érzik magukat, mivel az egyetem szellemisége és értékrendszere kizárja a rasszizmust és diszkriminációt.

A szociális munkás szak nagy hangsúlyt fektet a szociális munkások szakmai gyakorlati képzésére. A gyakorlat tartalma annak elérésére irányul, hogy a hallgatók a gyakorlat elvégzése során megfelelő jártasságra tegyenek szert, értsék meg a szociális munkás és egy kliens közötti kapcsolat komplexitását. Észlelni tudják saját viselkedésük azon aspektusait, amelyek hatást gyakorolnak a segítő kapcsolatra. Valamint képesek legyenek a saját hiedelmeik, értékeik kezelésére annak érdekében, hogy el tudják fogadni más kultúrájú, életstílusú és viselkedésű klienseket és hogy ez ne akadályozza a kliensek érdekében történő beavatkozást. A képzés során a cél, hogy a szociális munkások a klienssel való kapcsolatukban az egyenrangúság, bizalom és elfogadás atmoszféráját alakítsák ki. Cél továbbá, hogy a szakon végzettek képesek legyenek a kongruens kommunikációra. Tudjanak közreműködni a kliens problémáinak azonosításában, ismerjék meg a személyes gondokban megjelenő társadalmi hatásokat. A konkrét kliensekkel való kapcsolat helyzeteiben használják fel a szociológiai, szociálpszichológiai és pszichológiai és egyéb tanult elméleti magyarázó elveket. Ismerjék fel a társadalmi problémák hatásait azokban az élethelyzetekben is, amelyeket nem társadalmi problémaként definiálnak. Valamint a szükségletekben, életstílusban, kultúrában, kommunikációban megnyilvánuló egyéni és társadalmi különbözőségeket és egy partneri viszonyban a kliensekkel ezekre adekvát módon reagálnak.

Az OR-ZSE szociális munkás képzésének alapvető elveit meghatározza az antioppresszív, antidiszkriminációs, emberi jogi szociális munka. Az emberek különböznek egymástól abban az értelemben, hogy a lakosságot általában és különösen a szociális munka klienseit óriási sokféleség jellemzi. Ahol különbség van, fennáll az igazságtalan megkülönböztetés lehetősége, amennyiben ez lehetőséget teremt arra, hogy bizonyos személyeket vagy csoportokat „másként” azonosítsanak, és ezért kevésbé kedvezően bánjanak velük. Az emberek közötti különbségeket értékesnek kell tekinteni, ezek nem problémák, nem kell azokat megoldani. A különbség könnyen tisztességtelen megkülönböztetéshez vezethet. A bőrszín, az etnikai hovatartozás, a nem, az osztály, a szexuális identitás, az életkor, a nyelv, a fogyatékosság, a vallás, a földrajzi különbségek és így tovább csak a sokféleség dimenziói, ez viszont módot adhat, hogy a különbségek diszkriminációvá és elnyomássá váljanak a különféle hatalmi folyamatok eredményeként. Az igazságosabb bánásmód elérése a kliensek számára, a szociális munkás feladata. (Thompson, 2012) Ezek az értékék a zsidó teológiában is ismertek.

A gyakorlat és az elméleti képzés tartalma annak elérésére irányul, hogy a hallgatók a helyi településszintű és a zsidó közösségek közösségfejlesztő munkájában való közreműködéssel a segítő, bátorító, informáló, kapcsolatszervező munkájuk révén ismerjék és alkalmazzák a közösségfejlesztés cselekvési technikáit (közösségi felmérés, közvélemény kutatás, nyilvános beszélgetés, személyes interjú) ismerjék fel a civil-, a felekezeti közösségekben és a civil zsidó

közösségekben, szervezetekben, lakossági kezdeményezésekben rejlő lehetőségeket. Például a zsinagógai körzetekben végezzenek szervezetfejlesztési, szervezetépítési feladatokat, projekteket. A zsinagógai körzetek közösségei az alulról szerveződés körei a zsidó közösségekben. Ezt a közösségépítő – fejlesztő tevékenységet megtehetik a nem-zsidó közösségekben is szakmai gyakorlataik során. Legyenek képesek közösségi akciókat, folyamatokat segíteni. A kölcsönös együttműködés révén egy adott közösségben együtt élő emberek problémafeltáró és megoldó erejét erősíteni, önszerveződő közösségeiket támogatni. A szociális hátrányok elleni eredményes fellépés érdekében legyenek képesek valódi társadalmi értékek hordozójaként alternatívákat felismerni és közösségi aktivitások kezdeményezésére javaslatot tenni. Tudjanak közvetítő szerepet vállalni a közösségek és a települési intézmények és szervezetek között. Az antidiszkrimináció és empowerment elveit alkalmazni tudják.

A nem felekezeti, hanem például állami, önkormányzati szociális ellátórendszerek mint, Családsegítő-, Gyermekjóléti Szolgálat vagy hasonló szociális szolgáltatásokat végző, fogyatékosokat ellátó intézmények, klubok, idősellátó intézmények, például idősgondozó központ, klub, idősek otthonai, hajléktalanokat ellátó intézmények, szervezetek mellett a zsidó közösség alapítványai, szociális ellátórendszerei állandó gyakorlati helyek. A gyakorlatok a szociális munka elmélete keretében tanultakkal tartalmilag szerves egységet alkotnak. Így az elméleti képzésen alapulva épül fel a gyakorlati képzés szerkezete, alakulnak ki a gyakorlati képzés moduljai és szintjei.

Az OR-ZSE tanárai, meghatározó oktatói közül csak egy nevet szeretnék említeni. Ferge Zsuzsa professzor volt a szociális képzés legmeghatározóbb támogatója, aki több mint tíz évig volt a záróvizsga bizottságok elnöke.

A zsidó közösségekben kiépültek a legváltozatosabb típusú szociális ellátórendszerek. Minden zsidó egészségügyi és oktatási intézmény is szoros kapcsolatot ápol szakunk gyakorlatainak képzésében. A Zsidó Szeretetkórházban működő mentálhigiénés csoportban, vagy a zsidó közösség bentlakásos idősothonaiban, mint az idősklubokban kezelt idős Holokauszt túlélők szociális problémáira, speciális szükségleteiben tud együttműködni a Szakon végzett szociális munkás, de iskolai szociális munkásként vagy közösségszervezőként is. A hallgató a zsidó történelem, filozófia és hitéleti oktatás keretében tanultakkal felvértezve érkezik a gyakorlati oktatásba. Így történik ez akkor is, ha a Magyarországi Zsidó Szociális Segély Alapítvány gyermekjóléti szolgálata vagy a Mazsihisz–BZSH szociális osztályán keresztül kerül a hallgató kapcsolatba a közösség gyermekeket nevelő családjaival, akár a zsidó iskolákban. Az összes zsidó intézményben (például a Joint–MAZS-ban, az Israel Sela Fogyatékos Otthonban és a Szeretetkórház hospice részlegében is) nagy számban volt hallgatók dolgoznak, így teljesen természetes a kapcsolat. Általában a hallgatók önként dönthetik el, hogy a zsidó közösség intézményeiben vagy egy állami-önkormányzati, esetleg más felekezetben, alapítványban szeretnék a gyakorlatukat eltölteni. Lehetősége van a hallgatóknak, hogy maguk döntsék el érdeklődési és személyes elkötelezettségük alapján, hogy hol szeretnék gyakorlataikat eltölteni. Megfigyelésünk szerint gyakran az is előfordul, hogy a zsidó intézményrendszert már ismerő hallgatók, akik esetleg zsidó háttérű családból származnak, szívesen töltik gyakorlataikat nem zsidó intézményrendszerben, és fordítva. Ezeket a választásokat teljes mértékben rábízuk a hallgatóink döntésére, miközben a gyakorlatot szervező és egyéb stúdiumok tanáraival

folyamatosan konzultálhatnak, tájékozódhatnak. Erre már első évfolyamtól az önkéntes munkában megtapasztaltak is segíthetik a hallgató döntését. A szakmai gyakorlat célja, hogy a hallgatók a zsidó felekezet szociális ellátórendszerének alaptípusaiban ismerkedjenek a rendszer működésének feltételeivel, az általuk nyújtott szolgáltatásokkal. E munka során a hallgatók sajátítsák el a szükséges eszközök, módok és források ismeretét és kreatívan sajátítsák el a probléma megfogalmazásának képességét a szociális munka alapértékei, a Szociális Munka Etikai Kódexe és a keresztény-zsidó etika keretein belül.

Azok a diszkriminált emberek, akik a zsidó közösségben élnek vagy zsidó származásúak, a szociális szükségleteikben és ellátásaikban olyan speciális kérdések is felmerülnek, mint a félelem a zsidó-ellenes reakcióktól. A szociális munkások képzésében nagy hangsúlyt fektetünk az olyan kompetenciák elsajátítására, melyek többek között a Holokauszt trauma és az antiszemitizmus kontextusában vizsgálja a rászorult, kiszolgáltatott embereket (idősek, gyermekek, családok) helyzetét. A különböző szociális, egészségügyi, oktatási, foglalkoztatási, jogi, pszichológiai problémákkal szembesülő zsidó és zsidó háttérű emberek speciális hozzáállást, ellátást igényelnek. Sokszor például azért nem kérnek segítséget az állami, önkormányzati szolgáltatásokat nyújtó intézményektől, mert tartanak, félnek, hogy kiderül zsidó származásuk. A diktatúrák és háborúk következtében a zsidó közösségekben a hagyományok megszakadtak, valamint a családok szekularizálódásához vezetett. A holokauszt okozta zsidó identitásválságok, elhallgatások és elrejtőzések, valamint a második világháborút követő materialista-ateista szemlélet következtében jelentkező speciális zsidó identitási sémákról való tudást csak ebben az intézményben kapnak a szociális munkások. A magyarországi intézményrendszerben (és nem kizárólag a zsidó intézményrendszerben) szükség van olyan értelmiségiekre, akik ezt a speciális ismeretkört minden korábbinál alaposabban ismerik.

Változást az 1990-es évek megélénkülő vallás iránti érdeklődése hozott, ám a kieső évtizedek vallási szocializációját – lokális közösségi és családi szinten – már nem sikerülhetett pótolni. Ugyanakkor, ha más nem, de zsidó származásuk és családi történetük, holokauszt traumájuk több generáción keresztül érezteti hatását. Mivel a trauma generációkon át öröklődik, így egyre több már a negyedik generációs holokauszt túlélő. A hallgatók többsége szekuláris környezetben nevelkedett, első zsidósághoz köthető vallási élményét többnyire az OR-ZSE-n szerzik. A Felekezeti Szociális Munkás alapszakra felvételt nyertek esetében is így van.

A Szak végzettjei alkalmasak lesznek a speciális szociális problémákkal megküzdési kénytelen emberek érzékeny és empatikus megértésére. Valamint e speciális tudományos ismeretek terjesztésére és önálló kutatásra. Az egyik legfontosabb, meghatározó érték, vízió és misszió, mely a szociális munkás képzés minden aspektusát áthatja, az inkluzív társadalom megvalósítása. (A. Kover-G. Franger (szerk), 2019)

20 éve működik a szociális munkás képzés az OR–ZSE-n. Ez a két évtized rövid idő egy egyetem életében, mégis már jól kirajzolódott ennek a képzésnek a tendenciái, értékei, erősségei és azok a területek, amin még lehet javítani. Alumni kutatások alapján az elmúlt 20 évben a végzetek nagy többsége szakmailag sikeres ember lett. És ez az egyik legjobb mérőeszköze a munkának. Volt, aki a szociális szakmában helyezkedett el és volt, aki más irányt vett. A végzetek megtalálhatóak a zsidó szociális ellátórendszer szinte összes

intézményében. A neológ újpesti és az ortodox idősotthonok vezetői is a Felekezeti Szociális Munkás Szakon szereztek diplomát. A Szak szociális munkásai megtalálhatóak a Zsidó Szeretetkórház hospice részlegétől a Joint által működtetett szociális alapítványig, a Hitközség szociális osztályán keresztül a Lauder zsidó közösségi iskoláig. Nagyon fontos megemlíteni, hogy nem csak a zsidó, de a többségi társadalom intézményrendszerében is dolgoznak végzetek, például az ENSZ menekültügyi szervezeténél, a Baptista Szeretetszolgálatnál, állami Kórházban, hajléktalanszállón, egy végzett például logisztikai feladatokat lát el a BRFK-n, mint rendőr főtiszt. Több végzett él külföldön, például Angliában, Norvégiában, de Izraelben is többen, ahol az OR-ZSE szociális munkás diplomát elismerik az angol, izraeli munkaügyi hivatalai. Több a Szakon végzett hallgató Angliában lett szociális munkás, ahol a diplomát szintén hivatalosan is elismerik. Több szociális munkás tovább tanult és a mesterképzést is sikeresen megszerezték az ELTE-n vagy a SOTE-n is. Van olyan hallgató, aki a szociális munkás szakon kezdte pályafutását és ma már az ELTE Társadalomtudományi Kar PhD, doktori fokozat birtokosa, és olyan is, aki jelenleg az OR-ZSE doktori iskolájában tanul. Legfőbb értéke a képzésnek, hogy a zsidó hagyományoknak megfelelő értékrendszerben képezünk embereket. Az egyik legfontosabb a zsidó biblia 613 parancsolata közül, vagyis Micvák közül, a jócselekedetek és a Cedaka gyakorlása. Ez tulajdonképpen mai szóhasználattal a társadalmi igazságosság, a szolidaritás terjesztése a társadalomban, hogy jöjjön létre egy inkluzív társadalom.

Epilógus

A Rabbiképző könyvtárában ma több mint 100 végzett szociális munkások által írt záró szakdolgozatot olvashatunk a családterápiától és a Holokauszt túlélők gondozásától a szenvedélybetegségekig, a zsidó árvaház történetétől a zeneterápiáig, vagy a paraolimpiától a gyermekvédelemig és a fogyatékosügyig rengeteg érdekes témában születtek szakdolgozatok. A Rabbiképző szép dísztermében ma a falon ott látható a sok tudós és bölcs rabbiról, tanárról, rektorról készült korabeli festmény. Ott látom például Bacher Vilmost. Mit szólna például Ő, ha látna most minket, ő aki 1877-től tanított itt 36 éven keresztül, amikor a Rabbiképző az aranykorát élte. *(Oláh, 2017)* Amikor túlzás nélkül állítható volt, hogy ez az intézmény világszínvonalú volt a maga nemében. A Wissenschaft des Judentums mozgalomnak, amely a tudományosság és a zsidó vallási hagyományok ötvözését jelentette, az egyik legjelesebb világhírű képviselője volt Bacher. Mit gondolna ez a hatalmas tudású ember a mai munkánkról? Vigyük tovább ezt a gondolatkísérletet. Ha most Ő itt lenne közöttünk, akkor tudná, amit szerencséjére nem élt meg, hogy az elmúlt 150 évben egy évre szűnt meg a tudományos élet ebben az intézményben, 1944-ben, amikor e falak között járt Adolf Eichmann SS főtiszt. Hatalmas veszteséget szenvedett akkor az egész zsidóság, olyan fájdalmat, melyet azóta sem tudtak kiheverni. Az épületben is egy deportáló tábor működött, ahonnan a halálba küldték a zsidókat. Csodás módon, azonban, 1945-ben újraindult a tudományos élet. Ha ezt mind tudná Bacher Vilmos és azt is, hogy ezek után a kommunista diktatúra hogyan morzsolta fel még a maradék zsidóságot is, biztos, hogy megértené a mai Rabbiképzőt. Ha mindezt tudná Bacher vagy a többi nagy tanítómesterünk, akkor valószínűleg elismeréssel néznék, hogy mindezek ellenére folytatjuk a hagyományokat. Van hova fejlődni, de tovább visszük azokat az értékeket,

amit nagyra becsült elődjektől kaptunk. A Wissenschaft des Judenthums elvei és értékei tartották és tartják életben ezt a közösséget és Intézményt.

Irodalom

A. Kover-G. Franger (szerk), (2019): *University and Society*, Edward Elgar Publishing, UK

Flaskár-Nagy Melinda (2019): *A zsidó szociális gondoskodás története Budapesten*. OR-ZSE, Budapest

Gyáni Gábor (2010): *Az elveszithető múlt* Nyitott Könyvműhely, Budapest

Karády Viktor (2001): *Önazonosítás, sorsválasztás, Új Mandátum*, Budapest

Kiss Endre (szerk) (2016): *A tudománnyal kibékült zsidóság. Tanulmányok a Magyar Zsidó Szemle első korszakáról*, OR-ZSE, Budapest

Kiss Endre (szerk) (2018): *Menekülés a bölcseletbe*. OR-ZSE, Budapest

Komoróczy Géza (2012): *A Zsidók története Magyarországon II*. Kalligram, Pozsony 154–176

Oláh János (szerk) (2017): *A Budapesti Rabbiképző történetéből I*. Gabbiano Print, Budapest

Schweitzer József (szerk) (1991): *évkönyv 1985–1991*. Országos Rabbiképző Intézet, Budapest

Thompson, Neil (2012): *Anti-Discriminatory Practice: Equality, Diversity and Social Justice*. Palgrave Macmillan.

Vörös, Kati (2002-2003): *A unique contract*. In: Kovacs-Andor (ed.): *Jewish Studies at CEU III*. Jewish Studies Project CEU, Budapest